

Počátky stavovské a parlamentní reprezentace

Počátky stavovské účasti na vládě v Anglii

Britský parlament se pyšní dlouhou tradicí sahající hluboko do středověku, kdy se zprvu především šlechta snažila chránit své postavení vůči králi. Značný vliv na proces vytváření ústavního práva mělo vydání Velké listiny svobod (*lat.* Magna Charta Libertatum) roku 1215. Tehdejší král Jan Bezzemek oslabil svou moc a prestiž během neúspěšného sporu s papežem Inocencem III. a v prohraném válečném střetu s francouzským králem. Předáci šlechty a města Londýna donutili krále podepsat dokument, kterým potvrzoval v hlavních bodech svobody a zvyková práva, jimiž disponovali. Na panovníkovi si vymohli slib, že v případě výpovědi mimořádných daní sloužících ke krytí válečných výdajů bude muset král požádat o souhlas Velkou radu – dvacetipětčlenný sbor baronů a starosty Londýna.

Magna Charta Libertatum

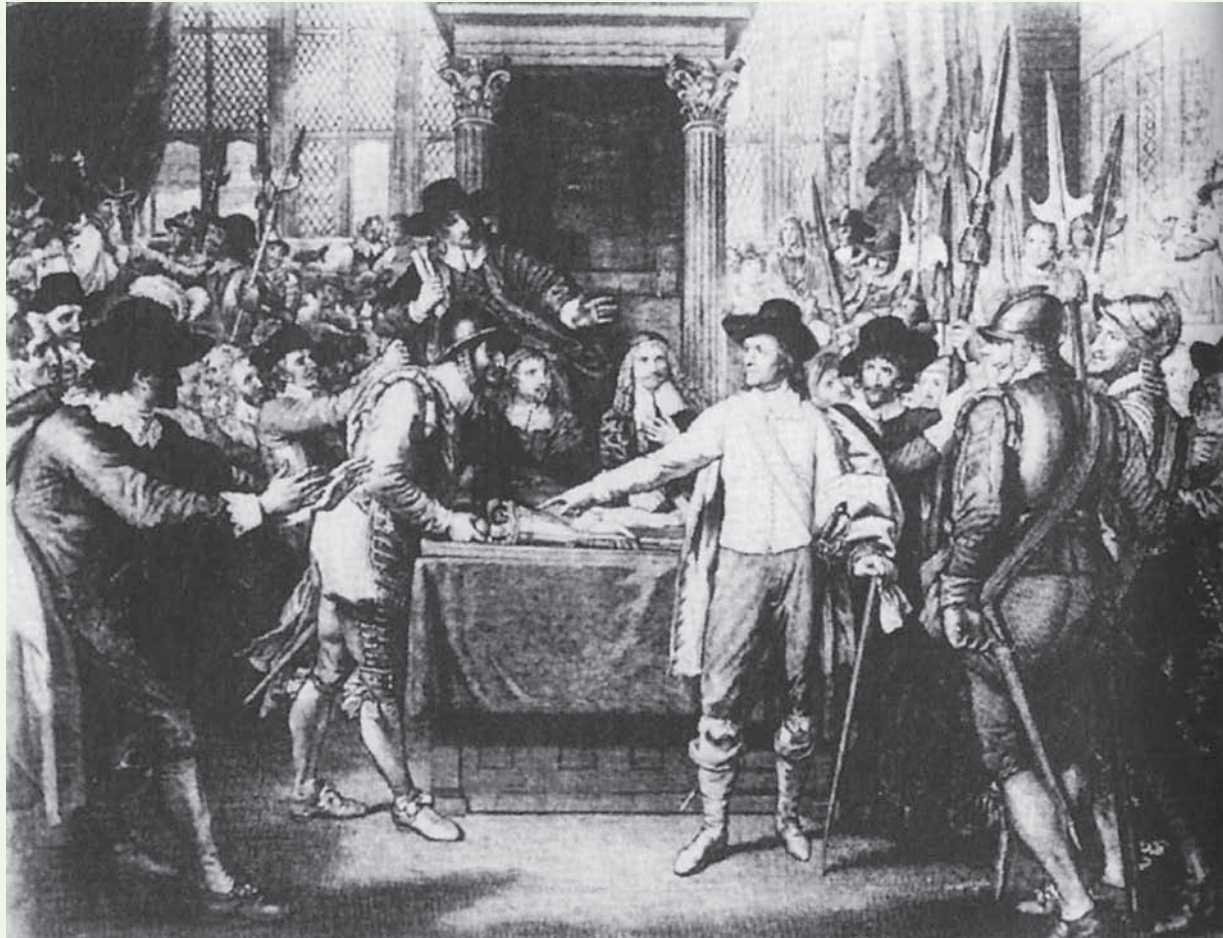
Zástupci šlechty tak získali možnost alespoň částečně kontrolovat, jak bude nakládáno s penězi pocházejícími z jejich odvodů. Dalším důležitým ustanovením byl slib krále, že žádný svobodný občan nebude vězněn či trestán bez řádného soudu. Tato středověká formulace se však týkala především baronů, jež měli být nadále souzeni pouze osobami sobě rovnými a byli tak chráněni před libovůli královských soudců. Angličtí králové se v následujících staletích při nástupu na trůn zavazovali zásady Velké listiny svobod dodržovat. Důslednost, se kterou se panovníci obsahu listiny drželi, byla různá a odvíjela se od jejich aktuální pozice a schopností. O tom, že se její text týkal velice omezené skupiny obyvatel, svědčí skutečnost, že byla přeložena do angličtiny teprve během 16. století.



Schůze anglického parlamentu v době panování Eduarda I. (1272–1307).

Během 14. století pak získal parlament formu, která trvá dodnes. Zástupci nižší šlechty a měšťanstva se na rozhodnutí parlamentu nepodíleli, pouze jeho rokování naslouchali. Postupem času se ale po skončení rokování scházeli samostatně a k rozhodnutí přijímali vlastní stanoviska. Existence zprvu tajných setkání byla posléze fakticky uznána a tyto reprezentanti obcí (*angl.* commons) vytvořili tzv. Dolní sněmovnu (House of Commons). Její politický význam pak sílil na úkor Sněmovny lordů (House of Lords). K modernímu parlamentnímu systému vlády přivedla Anglii tzv. slavná revoluce v letech 1688–1689, kdy král vydáním Listiny práv (*angl.* Bill of Rights) uznal, že bez souhlasu parlamentu nebude vyhlášovat ani rušit zákony, vypisovat daně a svolávat vojsko. Parlament se scházel pravidelně a jeho členové nesměli být za své názory a projevy pronásledováni, což posilovalo význam této instituce a zároveň jí tak byla poskytována ochrana – předchůdce budoucích imunit.

Během svého více než sedmiletého trojání čelil anglický (od roku 1707 britský) parlament několika útokům na svou existenci. Na začátku 17. století se jeho budoucí pokusila vyhodit do povětří skupina soustředěná kolem Guye Fawkesa. Spiknutí iniciované španělským králem však bylo odhaleno.



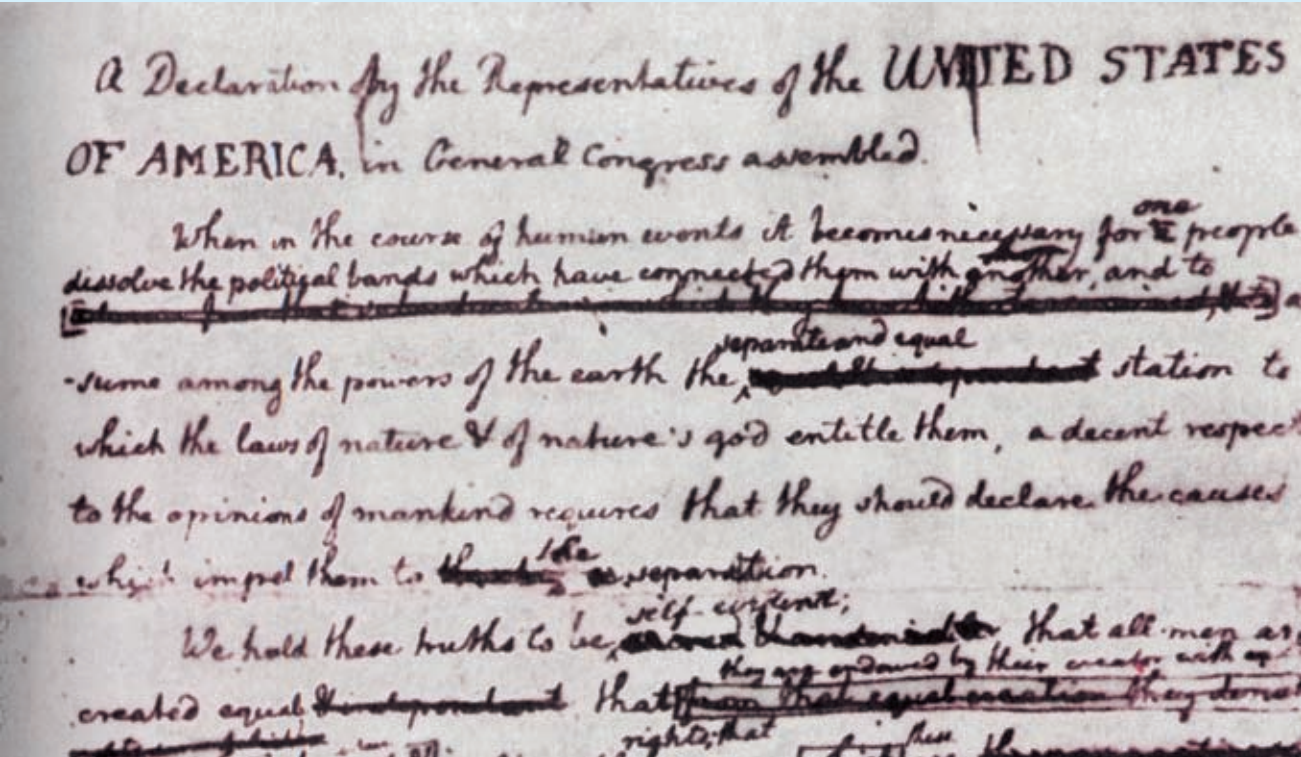
Dramatičtější ohrožení existence parlamentu přinesla občanská válka. V roce 1653 ho rozehnal Oliver Cromwell a soustředil do svých rukou veškerou moc. Po jeho smrti se ale parlament opět sešel.



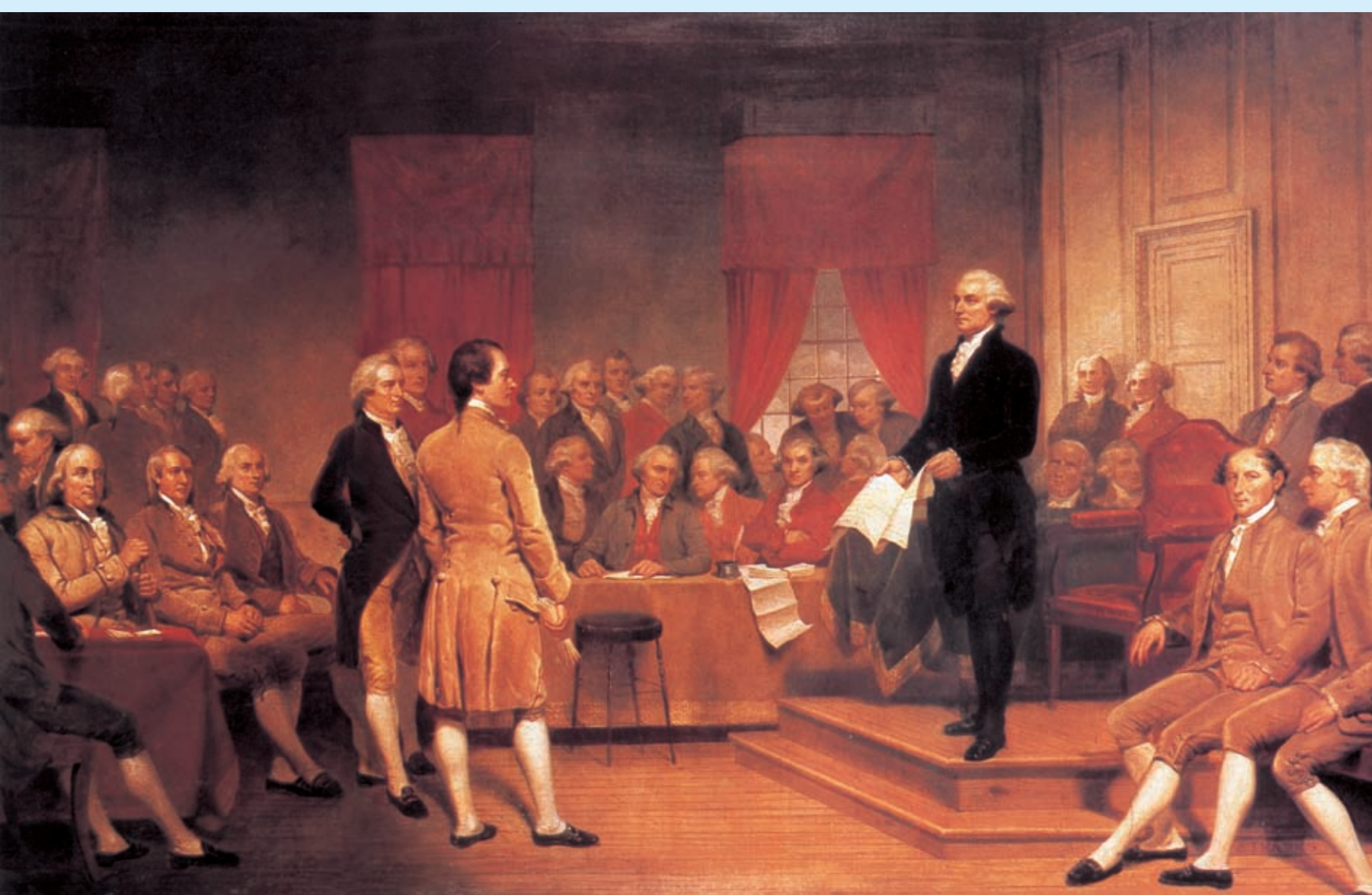
Kapitol – sídlo Kongresu v hlavní město USA Washingtonu na historické malbě z roku 1800. Podle ústavy se skládá ze Senátu a Sněmovny reprezentantů. Ve srovnání se systémem vlády ve Velké Británii disponuje Kongres slabšími pravomocemi vůči hlavě státu, a je proto nazýván prezidentským systémem vlády.

Kongres Spojených států amerických

Významným předělem na cestě od feudálních zastupitelských sborů k modernímu byl vznik Kongresu Spojených států amerických. Zrodil se během americké války za nezávislost, kdy obyvatelé amerických osad povstali proti svému vládci – anglickému králi. Původní boj za lepší hospodářské postavení zámořských osad vedl posléze ke vzniku nového státu s odlišným politickým systémem, než který znala tehdejší Evropa. Minulost Kongresu USA sahá do roku 1774, kdy se ve Filadelfii sešli zástupci amerických osad na prvním kontinentálním kongresu, aby prodiskutovali a sjednotili svůj postoj vůči britskému panovníkovi. 4. července roku 1776 přijal druhý kontinentální kongres Prohlášení nezávislosti. Dokument proklamoval odtržení amerických osad od Velké Británie. Samotný rozchod s mateřskou zemí ale nebyl jediným cílem. Tím mělo být vytvoření státu, jehož občané si jsou od přírody rovni a jsou obdařeni právem na život, svobodu a sledování osobního štěstí. Autoři textu, v první řadě právník Thomas Jefferson, byli inspirováni myšlenkami evropských teoretiků a v podílu všech občanů na vládě viděli záruku, jak chránit společnost před tyraníí a diktaturou. Definitivní podobu uspořádání poměrů nového státu přinesla ústava Spojených států z roku 1787. Jejím hlavním rysem bylo rozdělení pravomocí mezi moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Tento vzájemný systém kontroly byl kombinován s principem samosprávy, kdy federální vláda přenechala mnohé kompetence jednotlivým státům.



Prohlášení nezávislosti – dokument, který ovlivnil charakter nového státu daleko za oceánem. Ideje textu však vycházely z evropského filozofického myšlení a potvrdily, že americká revoluce byla především plodem evropské civilizace.



Události francouzské revoluce a vznik Národního shromáždění

Události francouzské revoluce představují milník, kterým započal přechod od absolutistického režimu směrem k republikánské formě vlády. V průběhu revolučních událostí nachází své kořeny i Národní shromáždění – francouzský parlament, který pod stejným



Poslanci Národního shromáždění přisahají v míčovně zámku ve Versailles 20. června 1789, že se nerozejdou, dokud nedají Francii ústavu. Národní shromáždění představovalo první parlament na kontinentu, který nebyl formován na stavovském základě.

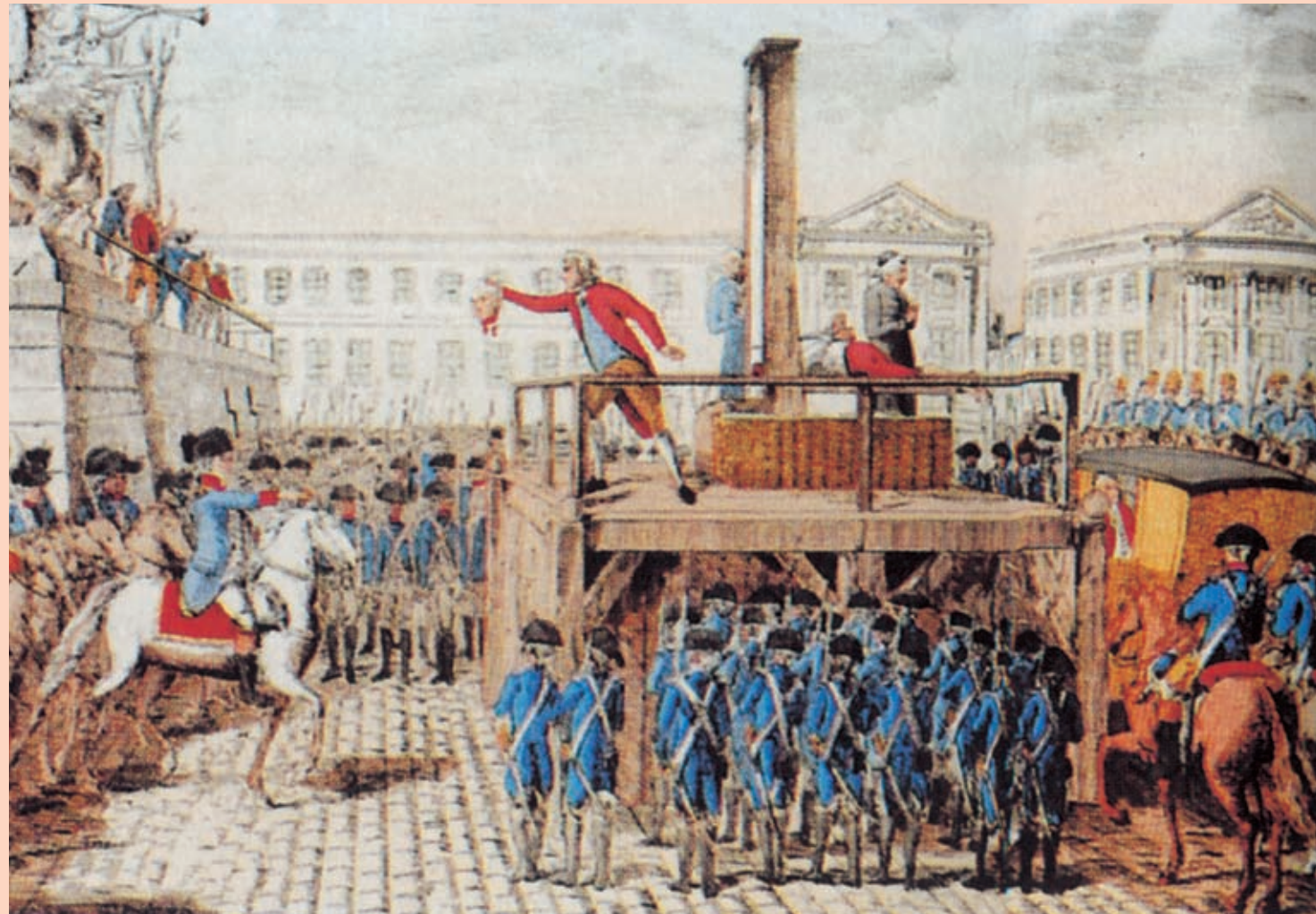
názvem existuje dodnes. Nad příčinami francouzské revoluce vedly spory generace odborníků a dodnes je obtížné shrnout důvody výbuchu vzpoury proti tzv. starému režimu do několika vět. Veškerá vina za špatnou hospodářskou situaci v zemi nemohla být dávana za vinu absolutistickému vládnoucímu králi. Ludvík XVI. se pokoušel řešit tíživý stav státních financí. Ty byly vyčerpány nejen náklady panovnickova dvora, ale i angažovaností Francie v americké válce za nezávislost. Daňovou reformu, kterou připravili královi ministři financí, však blokovaly místní parlamenty (soudní dvory), neboť představitelé aristokracie se neohodlali smířit se ztrátou svého výsadního postavení, které jim zaručovalo osvobození od daní. Král Ludvík XVI. svolal roku 1789 po více než sto padesáti letech gene-

rální stavy – shromáždění tvořené zástupci šlechty, duchovenstva a třetího stavu, aby získal podporu pro své záměry. Ve společnosti v té době už poměrně hlasitě rezonovaly myšlenky osvícenských filozofů o rovnosti všech lidí, podpořené úspěchem nedávných událostí v zámoří, které tyto ideály proměnily ve skutečnost. Jednání generálních stavů brzy opustili zástupci třetího stavu a prohlásili se za Národní shromáždění. Připojila se k nim podstatná část duchovenstva a rovněž někteří zástupci šlechty. V očích veřejnosti se Národní shromáždění stalo reprezentantem národa. Bezprostředně po svém vytvoření shromáždění vyhlásilo, že král smí nadále zvýšit daně pouze s jeho souhlasem. Spolu s tím požadovalo Národní shromáždění odstranění daňových privilegií šlechty a duchovenstva a rovnost všech lidí před zákonem. Tím poslanci shromáždění zaútočili na podstatu absolutistického režimu a feudálního řádu. Po pádu Bastily bylo zřejmé, že král není schopen veřejnosti důrazně vzdorovat a přistoupil na požadavky Národního shromáždění. Začal tak několikaletý řetězec událostí, během kterého se Francie přeměnila v republiku a několikrát zís-

Pád Bastily 14. července 1789. Vojenská pevnost sloužila jako vězení pro politické odpůrce starého režimu. Dobyty Bastily mělo proto symbolický význam a zároveň ukázalo, že armáda nebyla ochotna jít do konfliktu s revoltujícím davem.



mu a feudálního řádu. Po pádu Bastily bylo zřejmé, že král není schopen veřejnosti důrazně vzdorovat a přistoupil na požadavky Národního shromáždění. Začal tak několikaletý řetězec událostí, během kterého se Francie přeměnila v republiku a několikrát zís-



Odvrácená strana francouzské revoluce: poprava krále v lednu 1793 nebyla výjimkou v řetězci násilí a exekucí. Pod gilotinou skončilo nakonec mnoho z politických vůdců v návoznosti na změnu politické situace, která s sebou nesla i vyřizování účtů. Počet obětí politického teroru především v době jakobínské diktatury připomíná nebezpečí sledování jediné možné a tolerované cesty k skutečnému společenskému ideálu.

kala novou ústavu, která odrážela rozdílné názory na společenské uspořádání podle toho, jaká skupina v daný moment držela moc ve státě. Revoluce se pokusila řešit nejen otázku občanských svobod a rovnosti lidí před zákonem, ale i zajištění rovnosti sociální, a dostávala se tak často do rozporu s právy jednotlivce. Škála politických programů, jež se během dramatických událostí zrodily, vytvořila inspiraci pro budoucí generace, stejně jako problematika mechanismu boje o politickou moc vztahu moci k veřejnému mínění. Ulice Paříže totiž často určovaly běh událostí silněji, než jak by si přály osoby obsazené ve vysokých funkcích. Francii trvalo ještě téměř sto let, než se dočkala režimu, který zajistil trvale parlamentní demokracii, politické svoboda a občanskou rovnost.